

Poznań, 7.01.2019 r.

dr hab. Barbara Borusiak, prof. nadzw. UEP
Katedra Handlu i Marketingu
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej

przygotowanej przez **mgr. Jacka Kułaka** na Wydziale Zarządzania
Uniwersytetu Warszawskiego pt. „**Wykorzystanie urządzeń mobilnych w zachowaniach
zakupowych konsumentów w Polsce. Testowanie modelu akceptacji technologii
UTAUT2**” pod kierunkiem naukowym dr hab. Mariusza Trojanowskiego oraz promotora
pomocniczego - dr Moniki Skorek

1. Uwagi wstępne – podstawa prawna sporządzenia recenzji

Sporządzenie recenzji i wydanie opinii następuje w odpowiedzi na pismo prof. dr hab. Alojzego Z. Nowaka, Dziekana Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, z dnia 26 września 2018 r., wskazującego stosowną uchwałę Rady Wydziału Zarządzania UW (z dnia 25.09.2018 r.) o powierzeniu mi funkcji recenzenta. W szczególności recenzja zawiera ocenę spełnienia przez rozprawę doktorską ustawowych warunków oraz uzasadnienie dopuszczenia mgr. Jacka Kułaka do jej publicznej obrony w dziedzinie nauk ekonomicznych, dyscyplinie: nauki o zarządzaniu.

Podstawą oceny spełnienia stosownych warunków ustawowych jest treść art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 – tekst jednolity).

2. Ocena doboru problematyki badawczej i tematu rozprawy

Temat podjęty przez Autora dotyczy jednego z podstawowych przedmiotów zainteresowania w naukach ekonomicznych, tj. zachowań nabywców. Tym samym praca wpisuje się w bardzo bogaty wątek badań, podejmowanych od wielu lat. Nowością w tematyce recenzowanej rozprawy jest badanie zachowań nabywców uwzględniających wykorzystywanie urządzeń mobilnych w zachowaniach zakupowych, co ma miejsce od niedawna i jest związane z wprowadzeniem na rynek smartfonów. Ich (a także innych urządzeń mobilnych) użycie spowodowało i nadal powoduje znaczne zmiany procesu dokonywania zakupów przez konsumentów. Z uwagi na brak ograniczeń kupowania w czasie i przestrzeni, a jednocześnie możliwość wykorzystania zmiennego kontekstu sytuacyjnego, wykorzystanie ww. urządzeń spowodowało z jednej strony powstanie nowego formatu handlu, tj. m-commerce, z drugiej zastosowanie ich w tworzeniu rozwiązań wielokanałowych, prostych – multichannelingu oraz zintegrowanych – omnichannelingu. Punktem wyjścia rozwoju tych systemów jest niewątpliwie skłonność do wykorzystania urządzeń mobilnych w celu dokonywania zakupów, a mówiąc bardziej precyzyjnie – do realizacji poszczególnych faz procesu zakupów, od poszukiwania inspiracji po zachowania pozakupowe. Nowatorskim aspektem rozprawy jest

także zastosowanie, jako głównej koncepcji teoretycznej, Jednolitej Teorii Akceptacji i Użycia Technologii sformułowanej w 2012 r. Zatem zarówno dobór problematyki badawczej, jak i tematu dysertacji oceniam zatem bardzo pozytywnie, ponieważ zagadnienie jest aktualne, ważne, brzemienne w skutki praktyczne i niewystarczająco zbadane, co Autor, posługując się bazą Scopus, w sposób jednoznaczny udokumentował.

3. Ocena celu pracy i przyjętych w pracy pytań badawczych

Autor sformułował główny cel pracy następująco: „określenie determinant intencji wykorzystania urządzenia mobilnego w procesie zakupowym w Polsce oraz ustalenie zależności, jakie występują pomiędzy poszczególnymi zmiennymi poprzez wykorzystanie rozszerzonego modelu Jednolitej Teorii Akceptacji i Użycia Technologii (UTAUT2)”. Takie sformułowanie celu ma co najmniej dwa walory; jest jednoznaczne, co czyni możliwym ocenę jego realizacji oraz zawiera wskazanie na główną ramę teoretyczną. Nie jest jednak w pełni adekwatne do przeprowadzonego przedsięwzięcia badawczego, którym było rozwinięcie modelu UTAUT2 o dwie zmienne niezależne, tj. zaufanie i postrzegane ryzyko. Uważam, że Autor okazał się nadmiernie skromny, ponieważ celem rozprawy jest stworzenie rozszerzonego modelu UTAUT2 do wyjaśnienia intencji wykorzystania urządzenia mobilnego w procesie kupowania. Cel główny pracy został przetransponowany na następujące główne pytanie badawcze: jakie czynniki i w jakim stopniu wpływają na intencję wykorzystania przez konsumentów urządzenia mobilnego w Polsce w procesie kupowania produktów, do którego sformułowano dwa pytania, nazywane przez Autora pomocniczym, choć w rzeczywistości należy je traktować jako pytania uszczegóławiające pytanie główne:

- i. Które zmienne zaproponowane w rozszerzonym modelu UTAUT2 w sposób istotny statystycznie wpływają na intencję wykorzystania urządzenia mobilnego w procesie kupowania produktów?
- ii. Jak wygląda relacja pomiędzy zaufaniem i postrzeganym ryzykiem w rozszerzonym modelu UTAUT2?

Sposób sformułowania pierwszego z przytoczonych pytań nie budzi wątpliwości i jest prawidłowy. W przypadku drugiego – nieformalny zwrot „jak wygląda relacja” winien być wyjaśniony poprzez zastosowanie parametrów relacji/zależności takich jak: siła, kierunek, istotność statystyczna.

4. Ocena metodyki pracy

Recenzowana praca doktorska mieści się w obszarze nauk ekonomicznych w dyscyplinie nauki o zarządzaniu.

Metodą naukową zastosowaną w recenzowanej pracy jest metoda hipotetyczno-dedukcyjna, co nadaje jej wysokie walory teoriopoznawcze. Punktem wyjścia postępowania badawczego jest staranny wybór teorii, z punktu widzenia Autora najbardziej właściwej do prowadzenia dalszego postępowania badawczego, następnie sformułowanie rozszerzenia tej teorii, stanowiącego wyraz rozwoju nauki oraz jej weryfikacja.

Szkoda, że Autor nie zawarł w pracy bardziej rozbudowanego komentarza dotyczącego przyjętego paradygmatu (w tym przypadku jest to, najbardziej ceniony, paradygmat pozytywistyczny) i stosowanej metody naukowej. Fakt ten przypisuję wykorzystaniu

standardu prac naukowych, w których zastosowanie metody hipotetyczno-naukowej jest oczywistością, więc nie ma potrzeby jej wyjaśniania.

Jeśli chodzi o wykorzystane źródła danych i informacji, to recenzowana praca została napisana na podstawie bardzo bogatego zestawu literatury przedmiotu (370 pozycji), obejmującego przede wszystkim publikacje w języku angielskim, głównie z tego powodu, że w Polsce niewiele podobnych badań zostało przeprowadzonych oraz wyników badań pierwotnych przeprowadzonych metodą PAPI na 1009 respondentach, z których, po eliminacji wadliwych kwestionariuszy, pozostało 976 osób. Cennym źródłem wykorzystanym przez Autora rozprawy była baza Scopus, dzięki której możliwe było udokumentowanie zakresu i skali badań prowadzonych na temat podjęty przez Doktoranta oraz oszacowanie zasięgu prezentowanych w pracy koncepcji teoretycznych.

5. Ocena układu i treści pracy

Praca ma bardzo nowoczesny układ, adekwatny do standardów publikacji naukowych zamieszczanych w najbardziej wartościowych czasopismach na świecie. Składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, bibliografii obejmującej 370 pozycji, spisów: tabel (73) i rysunków (102) oraz 3 aneksów i 5 załączników. I jakkolwiek układ ten oceniam bardzo pozytywnie, m.in. nie postrzegam jako mankament braku zakończenia, to nie jest dla mnie jasna przesłanka wyłączenia treści dotyczących form sprzedaży w handlu detalicznym, handlu elektronicznego i jego znaczenia, a także handlu mobilnego i jego znaczenia z tekstu zasadniczego i umieszczenia ich w trzech aneksach. Takie rozwiązanie powoduje powstawanie szeregu domysłów, co nigdy nie jest dobre dla oceny pracy. Przypuszczam, że Autor, zastosowawszy sekwencję logiczną adekwatną dla dedukcji planował przedstawić miejsce i znaczenie handlu mobilnego w strukturze handlu detalicznego. Próba ta jednak jest, moim zdaniem, niezbyt udana, choćby dlatego, że zupełnie niepotrzebnie treść została podzielona na trzy części (aneksy), co uczyniło logikę wywodu domyslną. Dodatkowo te części są bardzo zdawkowe (co akurat generalnie koresponduje z konwencją aneksu), ale sprawia, że pewne pojęcia nie zostały wystarczająco wyjaśnione. Np. definicja e-commerce przytoczona zarówno w aneksie, jak i we wstępie za Dionisio et al. (2000) pozostawia wątpliwość co do sposobu rozumienia tegoż, szczególnie w konfrontacji z pojęciem *e-business*. Dość zaskakujące jest także rozróżnienie aneksów i załączników przy jednoczesnym zachowaniu ciągłej numeracji tych elementów (pierwszy z załączników ma numer 4). Uwagi te mają jednak charakter drugorzędny z punktu widzenia oceny treści pracy, do której właśnie przechodzę.

Wstęp do pracy liczy 11 stron, Autor zawarł w nim takie elementy jak: uzasadnienie wyboru przedmiotu badań wraz ze wskazaniem głównych ustaleń badawczych w zakresie teorii zachowań nabywców, głównie w odniesieniu do problemu akceptacji nowych technologii, określenie celu rozprawy, sposobu kupowania produktów przez Internet oraz za pomocą urządzenia mobilnego, przy okazji czego Autor wyjaśnił jakie dokładnie czynności zakupowe stanowią przedmiot jego badań. W dalszej kolejności we wstępie został zaprezentowany problem podjęty w pracy, pytania i cele badawcze, a także motywacja badawcza. Ostatnim elementem wstępu jest omówienie struktury rozprawy (gdzie następuje m.in. prezentacja struktury wstępu, co, na samym jego końcu, mija się z celem). Wstęp nie zawiera praktycznie żadnego komentarza dotyczącego metodyki pracy; Autor nie określił w nim ani przyjętego paradygmatu, ani zastosowanej metody naukowej, ani metody badawczej. Ponadto, mimo

nadania wstępowi formalnej struktury poprzez wprowadzenie nienumerowanych śródtytułów, do wstępu wkradło się trochę chaosu, np. cel rozprawy, ze wskazaniem na cel główny i cele szczegółowe, winien być omówione w jednym miejscu, podobnie motywacja badawcza.

Jak już wspomniano, praca składa się z czterech rozdziałów o łącznej objętości 158 stron. Pierwsze dwa rozdziały stanowią analizę stanu dotychczasowych badań nad zachowaniami konsumenta (rozdział pierwszy) ze szczególnym uwzględnieniem Teorii Akceptacji i Użycia Technologii (rozdział drugi). Drugie dwa rozdziały mają charakter empiryczny; pierwszy z nich (czyli trzeci w ogóle) stanowi opis metodyki badania rozszerzonego modelu Jednolitej Teorii Akceptacji i Użycia Technologii, drugi z nich (czyli ostatni w pracy) zawiera wyniki badań i ich omówienie, tj. wnioski z badań, ograniczenia badania i propozycje dalszych badań. Taka struktura oznacza zastosowanie najlepszego możliwego w naukach społecznych standardu pracy naukowej.

Rozdział pierwszy, czyli wprowadzający rozdział teoriopoznawczy poświęcony jest przeglądowi literatury, a dokładniej teorii zachowań konsumenta i teorii akceptacji technologii. W podrozdziale pierwszym Autor dokonał syntetycznej prezentacji teorii zachowań konsumenta utożsamianego z człowiekiem ekonomicznym (co sugeruje zapis na s. 19: „...konsumenta – człowieka ekonomicznego...”). I już samo założenie takiej tożsamości budzi wątpliwości wobec przytoczonych w dalszej kolejności podejść badawczych (teorii?), tj.: podejścia psychodynamicznego, behawioralnego, poznawczego i humanistycznych modeli zachowań konsumenta. Ponadto Autor słabo, bo nadmiernie lapidarnie wyjaśnia naturę człowieka ekonomicznego, wskazując jedynie, że „tak zdefiniowany kupujący podejmuje niezwykle racjonalne decyzje, biorąc pod uwagę jedynie swój interes” i nie tłumaczy jak rozumie racjonalność, podczas gdy już na następnej stronie, omawiając podejście psychodynamiczne pisze: „...kupujący często podejmuje więc swoje decyzje w sposób nieświadomy”. Enumeratywne potraktowanie teorii (modeli, podejść) bez komentarza wprowadzającego, uzasadniającego dobór koncepcji (szerszego niż tylko stwierdzenie, że „miały największy wpływ na Teorie Akceptacji Technologii) oraz podsumowującego, określającego związki między nimi, rodzi pytanie o cel takiego postępowania (inny niż wykazanie się erudycją). Tym samym czuję się zwolniona z szerszego komentowania sposobu opisu teorii przytoczonych przez Autora w podrozdziale otwierającym pracę (tj. 1.1.). Myślę, że lepszym, bo bardziej problemowym rozwiązaniem kwestii sposobu omówienia teorii zachowań konsumenta byłaby prezentacja ewolucji poglądów na temat natury zmiennych determinujących te zachowania, ale w sposób na tyle uogólniony, że nie powodujący powtórzeń z dalszą częścią rozdziału pierwszego albo rezygnacja z tej części rozważań, bo w gruncie rzeczy treści w niej zawarte mnożą wątpliwości czytającego zamiast je likwidować.

Podrozdział drugi rozdziału pierwszego dotyczy teorii akceptacji technologii i tym sposobem wprost nawiązuje do problemu pracy. Uważam też, że umieszczenie na początku rozdziału podrozdziału 1.2.1. dotyczącego wykluczenia cyfrowego stanowi dobre wskazanie motywacji podjęcia przedmiotowej tematyki badawczej. W dalszej części podrozdziału Autor szeroko komentuje następujące teorie akceptacji technologii: Teorię Dyfuzji Innowacji, Teorię Racjonalnego Działania, Teorię Planowanego Zachowania, Model Adaptacji Technologii (w trzech wariantach), Teorię Społeczno-Poznawczą, Model Użycia Komputera, Model Motywacyjny oraz jeszcze raz Teorię Planowanego Zachowania (w wersji zdekomponowanej). Szczególnym walorem tej części pracy jest wskazywanie związków między tymi koncepcjami, choć np. oczekiwałabym komentarza dotyczącego relacji między

dwiema zmiennymi występującymi w obrębie jednego modelu, tj. połączonego modelu TPB i TAM, czyli łatwości użycia (w TAM jest to postrzegana łatwość użycia technologii) i postrzeganej kontroli zachowania (która w TPB odnosi się do tego, czy zachowanie, które człowiek/konsument ma wykonać jest dla niego łatwe czy trudne). Istotnym walorem tej części pracy jest także syntetyczne zestawienie badań dotyczących determinant ludzkich zachowań w zakresie akceptacji technologii w formie tabeli (1), obejmującej, poza nazwą teorii, rok jej sformułowania, autorów, zmienne zależne, niezależne oraz moderujące, a także wskazanie zasięgu teorii (jej upowszechnienia) zoperacjonalizowanego liczbą publikacji wg bazy Scopus.

W dalszej części rozdziału pierwszego Autor dokonał także przeglądu polskich badań na temat akceptacji technologii i roli Internetu w procesie zakupowym, podsumowując go kolejnym zestawieniem tabelarycznym (tabela 2). Dzięki niemu Autor dowodzi oryginalności i innowacyjności badań przez siebie prowadzonych.

Ostatni fragment rozdziału pierwszego (niezwykle obszernego, bo obejmującego niemal połowę zasadniczego tekstu rozprawy) Autor poświęcił na przedstawienie wyników badań prowadzonych na świecie nad handlem mobilnym i adopcją technologii mobilnych z wykorzystaniem modeli akceptacji technologii. Pojawia się w tym miejscu wątpliwość jak w istocie Autor definiuje jedno z kluczowych w pracy pojęć, tj. handel mobilny (mobile commerce, m-commerce). Ma ona swoje źródło w stwierdzeniu: „w badaniach dotyczących m-commerce bardzo dużo uwagi poświęca się przede wszystkim akceptacji mobilnych płatności i mobilnej bankowości”. Wraca zatem problem relacji między pojęciami m-business i m-commerce (wywodzący się z niejasności relacji pojęć e-business i e-commerce). Wątpliwość ma swoje źródło w pewnej niekonsekwencji Autora, który z jednej strony przyjmuje szeroką interpretację pojęcia (we wstępie na s. 9, w nawiązaniu do szerokiej interpretacji pojęcia e-commerce), a jednocześnie powołuje się na dane Euromonitor International (s. 10), które określają udział handlu mobilnego w handlu detalicznym, czyli handlu obejmującego jedynie transakcje dotyczące dóbr posiadających postać materialną, lub takowych, którym tę postać można nadać i pochodzących spoza sektora handlu, co wyklucza obroty bankowości jakiegokolwiek (w tym elektronicznej i mobilnej). Niezależnie jednak od tej wątpliwości jasnym jest, że badania dotyczące determinant zachowań konsumentów w handlu mobilnym sensu stricto są ciągle nieliczne, co czyni problem badawczy atrakcyjnym, bo nie wyeksploatowanym. Zestawienie tych badań z uwzględnieniem zastosowanej koncepcji teoretycznej zostało zamieszczone w tabeli 3 kończącej rozdział pierwszy. Znamiennym jest fakt, że na 10 przytoczonych badań, w 7 przypadkach zastosowano TAM, w tym raz w połączeniu z UTAUT, w jednym przypadku zastosowano UTAUT, w dwóch przypadkach UTAUT2. Szkoda, że w komentarzu do tego zestawienia nie znalazły się wyniki pokazujące siłę wyjaśniającą zastosowanych modeli, co mogłaby stanowić jedno z uzasadnień wyboru koncepcji teoretycznej zastosowanej w rozprawie, tj. UTAUT2.

Główna koncepcja teoretyczna, czyli UTAUT2 stanowi przedmiot rozważań Autora w rozdziale drugim, podzielonym na trzy podrozdziały. Pierwszy z nich zawiera omówienie genezy Jednolitej Teorii Akceptacji i Użycia Technologii. Konceptualizacja tej teorii została przeprowadzona przez zespół kierowany przez Viswanatha Venkatesha. Porównali oni osiem modeli teoretycznych (opisanych w rozdziale pierwszym) i na tej podstawie wyodrębnili 4 zmienne, determinujące intencję zachowania oraz faktyczne zachowania. Powstały w ten sposób model poddany został walidacji, która dowiodła jego znacznej siły wyjaśniającej (70%

intencji i 48% zachowania). Istotne jest, że Autor rozprawy zaprezentował także opinie krytyczne wobec UTAUT, które w znacznym stopniu przyczyniły się do tego, że ten sam zespół badaczy dokonał modyfikacji w celu skonstruowania modelu akceptacji i użycia technologii przez konsumentów (poprzedni dotyczył zachowań organizacyjnych). Wyjaśnienie metodyki konstrukcji UTAUT2 jest przedmiotem podrozdziału drugiego. Komentując ten proces, Autor wyjaśnia, że dodanie kolejnych zmiennych niezależnych pozwoliło uwzględnić także nieracjonalne determinanty ludzkiego zachowania (np. emocje) i uzyskać model o wysokiej mocy wyjaśniającej i predykcyjnej, potwierdzonej w innych badaniach. W zakończeniu podrozdziału drugiego Autor zamieścił tabelaryczne zestawienie badań prowadzonych nad akceptacją i użyciem technologii z wykorzystaniem teorii UTAUT2, w którym zabrakło jednak wyników tych badań, aczkolwiek ich analiza pozwoliła Autorowi stwierdzić, że wobec braku zgodności wyników, konieczne jest rozszerzenie modelu UTAUT2. Konceptyjne rozszerzenie zostało przeprowadzone w podrozdziale trzecim, gdzie Autor dysertacji szczegółowo wyjaśnił przyczyny dodania i naturę dwóch zmiennych: *zaufania* i *postrzeganego ryzyka* oraz wariantowo zaprezentował potencjalny charakter ich wzajemnej relacji, co wnosi do postępowania badawczego dużą wartość poznawczą. Jako bardzo wartościowe oceniam także zestawienie badań rozszerzających teorię akceptacji technologii o zmienne: *zaufanie i/lub ryzyko*, zawarte w tabeli 6.

Rozdział trzeci stanowi opis metodyki badania rozszerzonego modelu Jednolitej Teorii Akceptacji i Użycia Technologii 2 i wyodrębniono w nim sześć podrozdziałów. W pierwszym Autor przywołał, zaprezentowane we wstępie, problem i pytania badawcze, do których sformułowano hipotezy badawcze oraz takie, do których hipotezy nie zostały sformułowano (co jest zrozumiałe w kontekście przyjętego reżimu metodycznego i w szczególności sposobu formułowania hipotez w oparciu o model badawczy). Autor sformułował jeden podstawowy oraz 6 alternatywnych modeli badawczych, a także trzy hipotezy dotyczące pierwszego pytania badawczego oraz dwie hipotezy w nawiązaniu do pytania drugiego. Wszystkie hipotezy są sformułowano w najlepszy możliwy sposób, są niebanalne, bardzo starannie uzasadnione i możliwe do weryfikacji. W dalszej części rozdziału trzeciego opisana została metoda badawcza, czyli metoda pozyskiwania danych (PAPI) wraz z uzasadnieniem oraz metoda analizy danych, tj. częściowa metoda najmniejszych kwadratów. Ponieważ jest to metoda nieparametryczna, należałoby w tym miejscu szerzej wyjaśnić dlaczego nie została zastosowana metoda parametryczna, której zwykle przypisuje się większą moc, dokładniejszy pomiar i lepszą interpretowalność uzyskanych wyników. W kolejnej części zaprezentowano definicje zmiennych uwzględnionych w modelu, sposób sformułowania stwierdzeń badawczych oraz sposób konstrukcji kwestionariusza, który nie budzi żadnych wątpliwości. Sposób doboru próby oraz organizacja badania, w której uwzględniono trzykrotne badania pilotażowe, zasługują także na najwyższą ocenę.

Rozdział czwarty rozprawy zawiera omówienie wyników badań, implikacji oraz ograniczeń badania i wskazanie dalszych kierunków badawczych. Podobnie jak w poprzednich rozdziałach, także w tym dostrzec można dużą staranność Autora w postępowaniu badawczym. Punktem wyjścia do analizy jest omówienie rezultatów oceny wypełnionych kwestionariuszy ze wskazaniem powodów, dla których z dalszej analizy wykluczono 33 kwestionariusze. Następnie dokonano charakterystyki respondentów, a także przeprowadzono analizę modelu pomiarowego poprzez ocenę rzetelności łącznej, trafności zbieżnej, rzetelności wskaźników i trafności różnicowej. W trzecim podrozdziale Autor przeprowadził analizę modelu strukturalnego: współliniowości, współczynników ścieżkowych i wartości R^2 ,

niezmienności pomiaru i zmiennych moderujących. Nie jest natomiast dla mnie jasne, co przemawiało za sposobem usytuowania podrozdziału pt. „Znaczenie przeprowadzonych badań naukowych” przed prezentacją wyników dla wszystkich modeli badawczych. W dalszej części rozdziału Autor zaprezentował uzyskane wyniki (wartości współczynników ścieżkowych, wartości R^2 oraz istotne statystycznie zmienne moderujące). W punkcie 4.3.4. Autor pominął zmienną niezależną najsilniej determinującą *intencję* wykorzystania urządzenia mobilnego w procesie kupowania (czyli *oczekiwaną wydajność*), aczkolwiek w punkcie 4.3.6., gdzie zawarte są wyniki testowania hipotez, stwierdza, że ta właśnie zmienna jest najsilniejszym predyktorem *intencji*. Za niezwykle wartościowe uważam skonfrontowanie wyników badań uzyskanych przez Doktoranta z wynikami innych badań prowadzonych na podobny temat na świecie. Opisane przez Autora implikacje zostały podzielone na teoretyczne i praktyczne. Szczególnie te drugie mogą mieć znaczenie w procesie zarządzania kanałami sprzedaży przez wszelkie podmioty gospodarcze, ponieważ Autor zawarł w tej części liczne sugestie natury aplikacyjnej, dotyczące działań w zakresie komunikacji z nabywcami, w szczególności związanych z funkcjonowaniem strony internetowej sklepu i zakupowej aplikacji mobilnej, a także organizacji procesu dostawy produktów, polityki cen, sposobu tworzenia relacji z nabywcami oraz polityki bezpieczeństwa kupujących. Całą pracę zamyka podrozdział, w którym Autor dokonał omówienia ograniczeń badania i wskazał kierunki dalszych badań, co dopełnia zastosowany schemat struktury pracy, ale jednocześnie dowodzi dużej samoświadomości Badacza.

6. Ocena formalnej strony pracy

Praca jest zasadniczo staranna od strony językowej i redakcyjnej, aczkolwiek nie jest pozbawiona pewnych mankamentów w tym zakresie:

- i. Autor nie jest konsekwentny w kwestii wielkości czcionki używanej do zapisania tytułów nienumerowanych części wstępu,
- ii. strukturyzowanie treści winno opierać się na zasadności kompletności podziału, tj. cała treść winna być przypisana do najmniejszych jednostek wyróżnionych w jej podziale (por. konstrukcja podrozdziału 1.2., 3.1., 3.2.),
- iii. wszystkie wyodrębnione i numerowane części pracy powinny znaleźć się w spisie treści, nie tylko podrozdziały, ale także jednostki tekstu niższego rzędu,
- iv. rzeczownik „ilość” winien być stosowany w połączeniu z rzeczownikami, które nie są policzalne w sztukach, tymczasem Autor pisze np. o ilości urządzeń (s. 7), ilości konstruktów (s. 58),
- v. błędnie zostało podane nazwisko jednego z autorów pracy wykorzystanej w rozprawie: jest – Pietrański, winno być – Pierański (s. 12)
- vi. zjawisko (w kontekście, w jakim opisuje je Autor) może być przedmiotem sporu, ale nie sporem wielu badaczy (por. s. 15),
- vii. brak znaków interpunkcyjnych wywołuje brak jasności wypowiedzi (np. jest: „zmienna postawa wobec zachowania”, winno być: „zmienna: postawa wobec zachowania” lub wyodrębnienie nazwy zmiennej kursywą – s. 19),
- viii. błędy semantyczne, np. „...technologie akceptacji technologii...” zamiast „teorii akceptacji technologii” (s. 29),
- ix. bardziej komunikatywne byłoby zaprezentowanie Modelu Akceptacji Technologii w sekwencji: wersja pierwsza, druga i trzecia. Tymczasem tekst pracy został tak

zredagowany, że najpierw zaprezentowana została wersja druga (rys. 19), następnie pierwsza (rys. 22) i trzecia (rys. 23),

- x. rysunki należy umieszczać tam, gdzie jest do nich odwołanie, a nie kilka stron dalej – dotyczy to rysunków: 24, 25, 26, 30 (a już na pewno nie powinno zamieszczać się rysunku 24 bezpośrednio pod zapowiedzią rysunku 26). Rysunek 28 został zapowiedziany w podrozdziale 1.2.7., a zamieszczony w podrozdziale następnym. Rysunek 30 jest zapowiedziany w tekście przed rysunkiem 29,
- xi. błędy literowe, np. „...jaki e daje...” (s. 109),
- xii. błędy fleksyjne, np. „... zamiast starsze modele...” – zamiast starszych modeli (s. 161).

Błędy te są jednak nieliczne i zasadniczo nie utrudniają percepcji treści rozprawy.

7. Ustalenia końcowe – konkluzja recenzji

Dokonując syntetycznej oceny przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej stwierdzam, że jakkolwiek praca ma pewne mankamenty, to jednak jej walory górują nad nimi w sposób jednoznaczny i nie budzący wątpliwości. Uważam, że praca doktorska autorstwa mgr. Jacka Kułaka jest oryginalnym opracowaniem naukowym, przedstawiającym złożoną problematykę wykorzystania urządzeń mobilnych w zachowaniach zakupowych konsumentów. Autor wykazał się umiejętnością sformułowania problemu naukowego, nawiązującego do wyników badań prowadzonych na świecie, których celem jest udzielenie odpowiedzi na jedno z najbardziej fundamentalnych pytań w naukach ekonomicznych: dlaczego ludzie/konsumenci podejmują pewne działania. W rezultacie oryginalnego postępowania badawczego, polegającego na zaproponowaniu rozszerzonego Modelu Akceptacji i Użycia Technologii (UTAUT2) i jego weryfikacji, Autor zaproponował rozwiązanie teoriopoznawcze rozwijające dotychczas istniejącą teorię, szczególnie jeśli chodzi o badanie zjawiska akceptacji technologii przez polskich nabywców.

Autor wykazał się bardzo dobrą znajomością badanego zagadnienia, w szczególności teorii i badań wyjaśniających zachowania konsumentów w zakresie akceptacji (nowych) technologii, bardzo zaawansowaną umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej: formułowania problemów naukowych, pytań badawczych, hipotez, organizacji procesu badawczego, prowadzenia badań oraz analizy ich wyników. Konkludując, osiągnięciem Doktoranta jest sformułowanie zwalidowanego i rozszerzonego, tj. uwzględniającego dwie dodatkowe zmienne (zaufanie i postrzegane ryzyko) modelu UTAUT2, dzięki czemu możliwe jest lepsze zrozumienie, w jaki sposób zaufanie i postrzegane ryzyko są ze sobą powiązane i jaki jest ich łączny i oddzielny wpływ na wyjaśnienie intencji wykorzystania urządzeń mobilnych w procesie kupowania. Na uznanie zasługuje fakt testowania sześciu alternatywnych modeli badawczych, dzięki czemu możliwe było wskazanie modelu o najwyższej wyjaśnionej wariancji intencji zakupu (55,5% wariancji zmiennej endogennej). Na wysoką ocenę zasługują także zaprezentowane implikacje praktyczne, potencjalnie bardzo przydatne w procesie zarządzania sprzedażą.

Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr. Jacka Kułaka pt.: „Wykorzystanie urządzeń mobilnych w zachowaniach zakupowych konsumentów w Polsce. Testowanie modelu akceptacji technologii UTAUT2” spełnia wymogi określone w

Ustawie o stopniach i tytule naukowym. W związku z tym rekomenduję Radzie Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego jej przyjęcie i dopuszczenie do dalszego postępowania.

Mając na względzie wybitne walory teoriopoznawcze recenzowanej pracy, wyrażające się w skonstruowaniu rozszerzonego modelu, tworzącego rzeczywistą wartość dodaną w nauce, przy jednocześnie drugorzędnym charakterze zgłoszonych uwag, wnioskuję o wyróżnienie rozprawy doktorskiej mgr. Jacka Kułaka stosowną nagrodą.

Barbara Borek